

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2024 – Volume 33, Issue 2, pp. 100–107
<http://doi.org/10.18352/jsi.838>

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Hanze University of Applied Sciences /

NHL Stenden University of Applied Sciences

Open Access Journals

Copyright: this work has been published under a

Creative Commons Attribution-Noncommercial-No

Derivative Works 3.0 Netherlands License

erkende interventie Vangnetwerken. Zij is als Professional

Doctorate-kandidaat verbonden aan de Hogeschool

Utrecht. E-mail: jenny.zwijnenburg@gmail.com

Guus Timmerman is wetenschappelijk medewerker bij

Stichting Presentie. E-mail: g.timmerman@presentie.nl

Jenny Zwijnenburg is sociaal werker en sociaal werk

onderzoeker. Zij is de interventie-eigenaar van de

Correspondence to: Jenny Zwijnenburg

E-mail: jenny.zwijnenburg@gmail.com

Category: IWO

‘VANGNETWERKEN’: WERKEN

JENNY

ZWIJNENBURG,

GUUS TIMMERMAN

AAN EEN VERVANGEND SOCIAAL

NETWERK

SAMENVATTING

Vangnetwerken is het werken aan een vervangend sociaal netwerk voor mensen die in sociaal isolement verkeren of dreigen te geraken. Vangnetwerken is ontwikkeld door Jenny Zwijnenburg, sociaal werker van het jaar 2014. Zij ontwikkelde Vangnetwerken op verschillende plekken in het land en deed onderzoek naar de werkzame bestanddelen ervan. Nu is de interventie erkend als goed onderbouwd en wordt het opgenomen in de Databank Effectieve Sociale Interventies. Bij het maken van de onderbouwing is samengewerkt met Stichting Presentie. Vangnetwerken heeft namelijk een heel praktische kant maar kent ook een stevige theoretische onderbouwing, in de presentietheorie. Hieronder gaan Jenny Zwijnenburg en Guus Timmerman, van Stichting Presentie, in gesprek. Ze beginnen bij de aanleiding en vorming van het eerste vangnetwerk. Vervolgens worden de drie werkzame bestanddelen besproken die Jenny identificeerde. Dat zijn: ‘positief op elkaar betrekken’, ‘activiteiten in een sfeer van georganiseerde chaos’ en ‘sociaal tolken’. Dan komen Jenny en Guus op de vraag hoe een sociaal werker kan leren te Vangnetwerken. Aan het eind gaan ze in op de politieke taak van de sociaal werker.

AANLEIDING

Dag Jenny,

Gefeliciteerd! Het door jou ontwikkelde 'Vangnetwerken' is opgenomen in de databank (Movisie, 2024). Je ervaring met Vangnetwerken lijkt me relevant voor ieder die in het sociaal domein met groepen werkt. Wij gaan daarover in gesprek. Jij vanuit jouw ervaring met Vangnetwerken en ik met mijn presentie-theoretische interesse in werken met, voor en in groepen. Door dat in de vorm van een dialoog te doen, kunnen we de verschillende aspecten van Vangnetwerken goed uit elkaar houden.

Je vertelde me dat je Vangnetwerken bent gaan ontwikkelen toen je je zorgen maakte om mensen in sociaal isolement. Mensen die steunende relaties missen en zich eenzaam en buitengesloten voelen. Ik ben allereerst benieuwd naar wat jou in het ontwikkelen van Vangnetwerken heeft verrast. Wat had je van tevoren niet gedacht? Wat heb je moeten leren? Waarin verrasten de mensen met wie je optrok je?

Ha Guus,

Voor ik startte met de interventie Vangnetwerken (Movisie, 2024) bezocht ik in Rotterdam-Zuid, als maatschappelijk werker, sociaal geïsoleerde mensen thuis. Ik kwam bij mensen die beschadigd waren geraakt in het contact met anderen. Mensen die het hadden opgegeven om aansluiting te vinden. In 2012 kregen we te maken met een bezuiniging. We mochten niet meer op huisbezoek, maar alleen nog groepswork doen. Ik denk niet dat ik op het idee van Vangnetwerken zou zijn gekomen als dat niet was gebeurd. Als ik terugkijk, dan was ik ontzettend beschermend. Ik wilde voorkomen dat deze mensen opnieuw gekwetst zouden worden. In de huisbezoeken kon ik daar zorg voor dragen. Wat ik niet zo goed zag, was dat het isolement zo in stand bleef. Mensen hadden contact met mij, maar ze hadden nog steeds geen sociaal netwerk.

Wat me verraste was hoe gemakkelijk het bleek om deze mensen bij elkaar te brengen. Ik wist dat mijn 'cliënten' geen internetverbinding hadden. Een computergroep leek me daarom een mooie aanleiding om de deur uit te gaan. Ik vroeg aan een aantal mannen of ze wilden komen en ze zeiden ja. Dat klinkt misschien niet bijzonder, maar eerder was het me niet gelukt om mensen achter de voordeur vandaan te krijgen.

POSITIEF OP ELKAAR BETREKKEN

Dag Jenny,

Dat is interessant: door alleen 1-op-1-zorg voor mensen in sociaal isolement bevestig je ze in dat isolement! Je vertelde me eerder dat je als sociaal werker in een vangnetwerk mensen positief bij elkaar brengt. Dat is nodig om een vangnetwerk op te starten: mensen aanspreken, niet op hun makke, maar op wat hen interesseert of waarvan ze zelf denken – of laten zien – dat het voor hen van belang is. Je staat open om de ander te leren kennen, niet als cliënt maar als persoon, zodat je met je uitnodiging goed aansluit. Positief bij elkaar brengen doe je niet alleen bij de start van het vangnetwerk. Je moet het ook blijven doen, opdat het vangnetwerk een open netwerk blijft en niet een 'wij' dat zich voor anderen afsluit. Wil je hierover wat meer vertellen?

Ha Guus,

Voordat ik kan ingaan op de werkzame bestanddelen, wil ik iets meer te zeggen over de 'finaliteit' van Vangnetwerken: dat wat de doelrichting is, het uiteindelijke doel van Vangnetwerken (Beurskens et al., 2019). Dat is: mensen van betekenis laten worden voor elkaar, zodat ze voor elkaar een vervangend sociaal netwerk worden. Dat doel houd je als sociaal werker in je achterhoofd bij alles wat je doet. Op een nieuwe plek denk je: Hoe kunnen we hier een groep mensen betekenisvol bij elkaar brengen? Je begint met een idee, waarvan je verwacht dat mensen erop aanhaken, zoals bij het voorbeeld van de computergroep. Daar vraag je mensen bij.

Dat kan betrekking hebben op een talent. Bijvoorbeeld: "Jij kan goed koken, kan je ons helpen?" Maar het mag ook kleiner zijn. Je zou bijvoorbeeld een ander kunnen vragen: "We willen graag een lunchgroep beginnen, we hebben een kok, maar nog weinig eters. Kan ik je verleiden om eens mee te eten? Anders is de tafel zo leeg."

Het lijkt een klein verschil met 'gewoon' werven, maar het is echt anders. Je betreft mensen bij een collectief, een 'wij'. In dat collectief heeft iedereen een plek, een door de groep gewaardeerde rol. Je zoekt steeds naar wat die plek, die rol kan zijn. Voor mensen die al zijn aangesloten en voor nieuwe mensen.

GEORGANISEERDE CHAOS

Dag Jenny,

‘Georganiseerde chaos’ betekent dat je als sociaal werker een bepaalde chaos creëert opdat de deelnemers maximaal de mogelijkheid hebben om aan te haken en aangehaakt te blijven. Daarvoor zijn er vooraf bedachte activiteiten, maar er gebeurt regelmatig ook iets onverwachts waarop zowel de sociaal werker als de andere deelnemers moeten inspelen. Het gaat om chaos én organisatie, wanorde én structuur, ruimte én invulling. Die georganiseerde chaos is niet een doel op zich, maar een voorwaarde voor ‘sociale productiviteit’. Deelnemers krijgen de ruimte en worden uitgenodigd om voor elkaar van betekenis te zijn, iets voor elkaar te doen.

Om die sociale productiviteit maximaal mogelijk te maken, zoekt de sociaal werker een stimulerende balans tussen stabiliteit en spontaniteit; veiligheid en uitdaging; het initiatief bij de deelnemers laten en actief sturen; laten gebeuren en ingrijpen. In presentietermen gaat het dan om een balans tussen de *latende modus* en *het opzoeken en onderzoeken van grenzen en grenszones* (Beurskens et al., 2019; Van der Linde et al., 2020). De uitnodigende ruimte die zo ontstaat draagt eraan bij dat de deelnemers een vervangend sociaal netwerk worden voor elkaar. Kun je van deze georganiseerde chaos een paar voorbeelden geven?

Ha Guus,

Kort na de start van mijn computergroep, kwam een oudere man bij het computerlokaal die hulp zocht bij een verhuizing. Drie mannen uit de groep boden spontaan hun hulp aan. Ze vonden het fijn om gevraagd te worden. Ook voor de doelgroep van Vangnetwerken, mensen die veelal een ‘sociale gebruiksaanwijzing’ hebben, geldt dat zij graag iets doen voor een ander. Een deelnemer vatte de kern van een vangnetwerk goed samen: *“Het gaat er niet om dat je veel kan, maar dat je doet wat je kan”*.

Bij een vangnetwerk organiseren deelnemers activiteiten voor elkaar en voor wijkbewoners. De sfeer van georganiseerde chaos helpt eenieder om een plek te vinden om bij te dragen. In Tilburg maakten we bijvoorbeeld speelgoedpakketten voor kinderen uit de wijk. Je zou een efficiënte productielijn kunnen maken. Maar dan sla je de plank mis. Dan zijn er mensen die niet kunnen

'VANGNETWERKEN': WERKEN AAN EEN VERVANGEND SOCIAAL NETWERK

meedoen of die zich onder druk voelen gezet. Je doel is niet om zoveel mogelijk pakketten te maken, maar om mensen van betekenis te laten zijn voor elkaar.

Het werkte het best om een hoop speelgoed op tafel te leggen, met wat inpakspul erbij en de boodschap dat dit 'even ingepakt moet worden'. Dan regelt, na wat verwarring en duwtjes, de boel zich vanzelf. De één stelt tien pakketten samen, de ander krult een mooi strikje. En er kan meer ontstaan dan alleen pakketten. Zo ging iemand Nederlandse les geven aan een groepsgeenoot vanuit de kinderboekjes die we kregen. Nog leuker wordt het als kinderen, die een pakketje komen halen, even blijven spelen. Voor je het weet is die ene mopperige man een mega blokkentoren aan het bouwen.

Het moet dus een beetje rommelig zijn, maar het moet wel goed genoeg gaan om leuk en veilig te zijn. Bij een lunch is het bijvoorbeeld wenselijk dat iedereen te eten krijgt. Zeker ook die persoon met diabetes. Laatst had ik met boodschappen doen niet opgelet. Doordat ik erwten had gekocht, mislukte de linzensoep. Dat werd dus broodjes zonder soep. We hebben erom gelachen en geconcludeerd dat ik beter niet meer in de keuken kan komen. Iemand bood gelijk aan om de volgende keer goede linzensoep te maken. Dat kun je niet vooraf verzinnen.

SOCIAAL TOLKEN

Dag Jenny,

Een vangnetwerkgroep kan alleen als vervangend netwerk functioneren als het een veilige plek is om met anderen om te gaan en daarmee bevestigende ervaringen op te doen. Het lijkt me dat dat heel wat vraagt in een groep van heel diverse mensen. En nog meer wanneer het in zo'n groep verschillende deelnemers aan sociale vaardigheden ontbreekt.

Dat vraagt van sociaal werkers in het bijzonder om present te zijn en attent op opdoemende misverstanden en het dreigend mislukken van sociale interacties. Zij kunnen dat een goede kant op sturen door het gedrag van een deelnemer van uitleg te voorzien of bij dreigende misverstanden, te bemiddelen. Dat zal vooral terloops en al doende gebeuren, maar het kan vast ook diepgaander zijn. Dat noem jij als ik het goed heb: sociaal tolken. Ik vraag me af of het juist dat sociaal tolken is dat het verwerven van en oefenen in alledaagse sociale vaardigheden mogelijk maakt. Hoe draagt tolken eraan bij dat er betekenisvolle relaties ontstaan en de groep een vervangend netwerk wordt?

Ha Guus,

Wat je ziet in de levensverhalen van vangnetwerkdeelnemers, is een patroon van mislukte pogingen om aansluiting te vinden. Dat heeft te maken met de 'sociale gebruiksaanwijzing'. Een man, ik noem hem hier Paul, was bijvoorbeeld continu aan het woord. Niemand stelde hem een vraag, bang om een lang antwoord te krijgen. Mensen zaten aan tafel te zuchten. Ik besloot om in de groep te vragen of hij zich bewust was van het feit dat hij zoveel praatte. Dat bleek het geval, maar hij bleek niet in staat om zichzelf te stoppen. We spraken af dat we tegen hem mochten zeggen wanneer hij even stil moest zijn. Dat werkte prima. De groep oefent zo met het aanspreken van Paul, als alternatief voor zwijgen en zuchten. En Paul leert daarnaar te handelen. Voor hem betekent dat niet meteen dat hij dit vervolgens mee kan nemen naar andere situaties. Het is iets tussen compenseren en oefenen in.

Het gaat overigens niet altijd over probleemgedrag. Er was ook een deelnemer die meer last kreeg van depressieve klachten en die zonder uitleg niet meer kwam. Een bekend patroon. We zijn toen gestart met iedere week met de groep naar hem bellen, zodat hij wist dat er aan hem werd gedacht. Dat hielp hem en de rest van de groep krijgt de boodschap mee: als je tijdelijk niet kunt komen, dan word je niet vergeten.

LEREN VAN VANGNETWERKEN

Dag Jenny,

Je vertelde me eerder dat je met Vangnetwerken hebt geleerd dat je niet voor alles hoeft te zorgen. Een vangnetwerk is geen aanbod dat afgenomen wordt en ook geen vorm van 'vermaakt worden'. De sociaal werker staat er niet *boven*, alles aansturend en regelend, maar je staat *in* de groep. Je bent een deelnemer naast andere deelnemers. Wel één met een specifieke verantwoordelijkheid. Maar ook de andere deelnemers, de mensen uit de 'doelgroep', werken aan het vangnetwerk. Dat maakt het tot dat vervangend sociaal netwerk. Om dat goed te begeleiden moet je als sociaal werker ook iets afleren. Wat is dat? En wat moeten je juist aanleren?

Ha Guus,

Ik draai regelmatig bij startende vangnetwerken mee om '*on the job*'-tips te kunnen geven. Wat me opvalt, is dat veel sociaal werkers met een groepswerkachtergrond graag willen zorgen. Zorgen

'VANGNETWERKEN': WERKEN AAN EEN VERVANGEND SOCIAAL NETWERK

dat iedereen het leuk heeft, zorgen dat de activiteit lukt. Dat moet je afleren. Anders schiet je al snel in het patroon van hulpverlener versus cliënt. Met als risico een activiteit waar mensen vermaakt worden, in plaats van geactiveerd.

Daarnaast zie ik regelmatig dat sociaal werkers bij een vangnetwerk (opnieuw) leren om te werken naar een finaliteit, het hogere doel. In veel gemeenten verantwoorden sociaal werkers al jarenlang op aantallen en niet op de bedoeling. Werken vanuit de finaliteit 'mensen van betekenis laten zijn voor elkaar', geeft richting aan je handelen. Dat helpt je om te kiezen of je iets bespreekt in de groep, of dat je iemand apart neemt. Het helpt om te beslissen of je een activiteit een zetje geeft of dat je ervoor kiest om dat te laten.

OOK EEN POLITIEKE TAAK?

Dag Jenny,

Volgens het beroepsprofiel van de sociaal werker hebben sociaal werkers ook een taak ten aanzien van de ordening van de samenleving, beleidsbeïnvloeding en het bevorderen van sociale rechtvaardigheid (BPSW, 2022). Heeft Vangnetwerken voor jou ook iets met die politieke taak van doen?

Ha Guus,

Mijn collega's en ik belanden regelmatig in de politieke kant van het werk. Dat gebeurt aan de hand van de situaties van deelnemers. Mensen in sociaal isolement hebben niemand in hun netwerk die voor hen opkomt en daardoor raken ze verstrikt in de ingewikkelde systemen die zijn opgetuigd. Dus dan pakken wij die rol. Zo was er een deelnemer die niet-aangeboren hersenletsel (NAH) had. Nadat zijn moeder in een verpleeghuis werd opgenomen, ging hij helemaal onderuit. Het liep zo uit de hand dat wij hem door een crisisdienst wilden laten beoordelen. Maar dat zat er niet in, vertelde men ons, omdat er wel een crisisdienst is voor GGZ, maar niet voor NAH. Ik probeer op zo'n moment eerst hulp voor de deelnemer te organiseren. Dat vraagt meestal heel wat frustrerende telefoontjes. Daarna breng ik het verhaal verder. Vanuit het gevoel van: Het is vast niet alleen deze persoon die hier tegenaan loopt. Dat moeten 'ze' weten. In dit geval zette ik het signaal door naar het landelijk schakelteam voor onbegrepen gedrag.

Naast het opkomen voor individuen, zet ik me in om maatschappelijke aandacht te vragen voor sociaal isolement. Het is een complex probleem met grote negatieve gevolgen. Het is een

probleem dat je niet zomaar even oplost met een leuke buurtactiviteit of een cursus. Ik denk dat het opnemen van Vangnetwerken in de Databank helpt om duidelijk te maken wat deze manier van werken vraagt.

Dag Jenny,

Je laat zien wat een mooi vak sociaal werk eigenlijk is! En dat het vraagt om gevormd zijn en gevormd willen blijven worden tot een sensitieve, onderzoekende en verantwoordelijke professional. Iemand die in staat is om existentiële, morele en politieke kwesties te begrijpen en te beheren. En dat op een professionele positie in de samenleving. Het innovatieve van Vangnetwerken is dat het een vorm is van present werken met, voor en in groepen, een manier van werken die mensen op elkaar betreft op een manier die hen recht doet. Dank voor ons gesprek!

REFERENTIES

- Beurskens, E., Linde, van der M., & Baart, A. (2019). *Praktijkboek presentie*. Coutinho.
- BPSW. (2022). *Beroepsprofiel van de Sociaal Werker*. BPSW.
- Linde, van der M., Schaftenaar, P., & Timmerman, G. (2020). Relationeel begrenzen, een alternatief voor het denken over grenzen vanuit de presentiebenadering. *Waardenwerk*, 21(81), 37–42.
- Movisie. (2024). *Vangnetwerken. Het verlichten van sociaal isolement door middel van een vervangend sociaal netwerk*. Opgeroepen op 13 juni 2024 van Vangnetwerken | Movisie.